

Suol Philharmonic

Joost Smeets · dirigent

• zaterdag 16 september | THEATER AAN HET VRIJTHOF | 20.00 - 21.00 uur

Paul Hindemith 1895-1963

Symphonie Mathis der Maler

1. Engelkonzert
2. Grablegung
3. Versuchung des heiligen Antonius

Tōru Takemitsu 1930-1996

From me flows what you call Time (1990)

voor vijf slagwerkers en orkest

Suol Philharmonic & Suol Percussion

Helmer Bijl, Hidde Postma, Luuk van Raalten,

Mark Boessenkool en Wessel Kruisselbrink · slagwerk

Joost Smeets dirigent

‘De zieken verzorgen’ en ‘Zorg voor de aarde’, dat zijn de werken van barmhartigheid in dit programma. Een project van Suol Percussion, ontstaan in en vernoemd naar Zwolle, met vandaag ook een groot projectorkest van studenten en professionele musici.

Paul Hindemith

Symphonie Mathis der Maler

Na de Eerste Wereldoorlog werd de Elzas weer bij Frankrijk ingelijfd. In het conservatorium van Straatsburg – de stad waar, symbolisch, Goethe had gestudeerd – werd Hans Pfitzner afgelost door Joseph Guy-Ropartz. In het zuidelijker gelegen Colmar kwam een van de grote meesterwerken van de Duitse schilderkunst in handen van de overwinnaar. Het was tot dan toe door kunsthistorici

veronachtzaamd, maar nu kreeg het aan de overzijde van de grens, om een Duits-nationale reden, een nieuw aura. Bovendien kon het in zijn heftige emotionaliteit geduid worden als proto-expressionistisch. Dit Isenheimer retabel of altaarstuk – genoemd naar een nog iets zuidelijker gelegen plaatsje – werd geschilderd door Meister Mathis Nithart of Gothart, later ook Grünewald genoemd. Hoewel hij leefde eind vijftiende begin zestiende eeuw en dus een tijdgenoot was van Dürer en de Reformatie, is hij meer een laatmiddeleeuwse dan een renaissance kunstenaar. Niet alleen Mathis’ naam is duister, ook over zijn leven weten we niet veel meer dan dat hij in dienst van Duitslands machtigste kerkvorst werkte, de tolerante en prachtlievende aartsbisschop van Mainz, Albrecht van Brandenburg; en dat hij het retabel schilderde voor een klooster van Antonianen, een orde (genoemd naar Antonius Abt) die zich in het bijzonder wijdde aan het verzorgen van lijdens aan het gruwelijke ‘Antoniusvuur’, veroorzaakt door het eten van bedorven rogge door de armsten. De thematiek heeft alles met deze ziekte te maken, en ruimer: met Kwaad en Verlossing.

Manifest

Het is een dubbel *Wandelaltar*, dat wil zeggen dat het twee keer geopend kan worden. De drie ensembles zijn als simultaan-taferelen van een mysteriespel. Muziek is op het schilderij aanwezig: het linkerpaneel van de Verkondiging toont een Engelenconcert, omgeven door een geheimzinnig halo in een fantastische laatgotische constructie. Deze twee gegevens brachten Hindemith op het idee voor een opera.

Mathis schilderde zijn retabel waarschijnlijk rond 1515. Om de relatie met het tijdgebeuren in ons eigen interbellum op scherp te stellen, situeerde Hindemith de handeling van zijn opera zo'n tien jaar later, ten tijde van de grote Boerenopstand. Panelen dienen telkens als invalshoek. In de opera komt Mathis, volledig toegewijd aan zijn kunst, uit genegenheid voor Regina, dochter van de aanvoerder der opstandelingen, in de verleiding zich te engageren in de gebeurtenissen. Na louterende ervaringen herwint hij het inzicht dat het zijn plicht is trouw te blijven aan zijn eerste, ware en enige roeping als kunstenaar. In de ontstaansjaren 1934-35 was dit geen futiel thema. Hindemith, onbetwist de centrale Duitse componist van zijn generatie, was zich een houding aan het zoeken tegenover de nieuwe machthebbers. Zijn opera *Mathis* was dus als een manifest bedoeld: kunst dient weliswaar geworteld te zijn in *Urboden en Volk*, maar de kunstenaar dient ook opwaarts te streven naar een ideaal en mag zich niet laten afleiden door de geschiedenis. Dit was zo polemisch dat de première, aangekondigd in 1934, door een nazi-boycot

niet door kon gaan. Deze roemruchte 'Fall Hindemith' leidde tot het ontslag van dirigent Wilhelm Furtwängler, en uiteindelijk tot Hindemiths emigratie.

In maart van dat jaar had Furtwängler wel met groot succes de première van de Mathis der Maler-Symfonie gedirigeerd. Die werd niet ná de opera geschreven maar in een vroege fase tijdens.

“Geh hin und bilde”

Hindemiths eerste idee was, om de drie bedrijven van zijn opera elk te laten voorafgaan door een instrumentaal deel, geïnspireerd door drie taferelen van het altaarstuk. Vervolgens wilde hij een opera in zeven taferelen, verbonden met tussenspelen die samen een suite konden vormen. Uiteindelijk bleef de oorspronkelijke driedeligheid niet in de opera maar wel in de symfonie behouden.

Het eerste deel – Engelenconcert – is ook het voorspel tot de hele opera. Het is een soort koraalpartita in sonatevorm. Aan het begin wordt drie keer, telkens een grote terts hoger en heller geïnstrumenteerd, een *Alter Ruf zu Christo* geïntoneerd, met als kopregel: 'Es sungten drei Engel ein süßer Gesang' (Het lied komt in de opera ook op drie plaatsen terug). Dan wordt het, tot aan de reëxpositie, een verzwegen cantus firmus.

Het tweede deel – Graflegging – is de predella (onderste horizontale strook) van het retabel. We vinden het in dezelfde vorm in de opera, als tussenspel in het zevende en laatste tafereel. Daar is het een tombeau voor de pas gestorven Regina, maar het is natuurlijk ook een graflegging van Christus, en gezien het tijdsgewricht, van een hele beschaving.

Het derde deel – de Verzoeking van de heilige Antonius – komt in deze vorm niet in de opera voor. Het is een synopsis van de scènes 2 en 3 van het zesde tafereel. In een gezamenlijke aanval willen demonen (allemaal personages uit de opera, in allegorische rollen) Mathis / Antonius van zijn eigen weg laten afdwalen. Maar hij vindt steun bij de heilige heremijt Paulus, in de gestalte van Albrecht van Brandenburg. Deze wijst hem op zijn plicht: “Geh hin und bilde”. Mathis zal zijn werk voltooien, en zich daarna in eenzaamheid terugtrekken om te sterven.

De duisternis en jachtigheid verkeren in het licht en de stralende rust van het *Lauda Sion* en een *Alleluia* van het voltallige koper.

Engelenconcert op het Isenheimer altaarstuk

Tōru Takemitsu

From me flows what you call Time

“Short piece needs long title”, zei Takemitsu (zeer klein van gestalte) bij de whisky in een Edinburghse bar tegen zijn Engelse collega John Casken – vorig jaar te gast in Musica Sacra Maastricht – die het doorvertelde in ons Theatercafé. Het betrof *From Far beyond Chrysanthemums and November Fog*, acht minuten voor viool en piano. Bij *From me flows what you call Time* gaat het eigenlijk niet op, want met ruim een half uur is dit Takemitsu’s langste orkestwerk. Maar behalve over bondigheid, zegt het ook iets over het belang van zijn evocatieve titels. Die zijn vaak citaten uit gedichten, in dit geval

*In het boeddhisme staat een rivier
voor het leven zelf,
de reis richting Verlichting.*

Helder blauw water van de bevriende tijdgenoot Makoto Ōoka. Het gaat over een bergtocht, niet op de Fujiyama, maar door de exotisch-alpiene Furkapas. ‘Mijn ogen worden plotseling doorboord door miljarden deeltjes hemels blauw’; ineens doemt aan de overkant de gigantische Rhône-gletsjer op, ‘die oude watergeest’, luid roepend: “Vanuit mij vloeit wat jij Tijd noemt” - namelijk de majestueuze stroom. In het boeddhisme staat een rivier voor het leven zelf, de reis richting Verlichting; en zijn sommige hellen ijskoud.

‘Flow’

Wat heeft die titel met de muziek te maken? Wellicht met het glinsterende hoge slagwerk, klinkend als brekend ijs. Maar het stuk was ook bedoeld voor het eeuwfeest van de New Yorkse Carnegie Hall, en Takemitsu wilde de ‘flow’ oproepen van alle muziek die in deze welhaast mythische zaal had geklonken, zónder citaten, maar wel met subtiel stilistische referenties (naar Debussy, Stravinsky, Messiaen - zijn ‘rolmodellen’). Hij schreef het voor het Boston Symphony Orchestra onder leiding van land- en generatiegenoot Seiji Ozawa, en het Canadese slagwerkensemble Nexus. Takemitsu en Ozawa groeiden allebei op in het door Japan bezette Chinese Mantsjoerije. Voor Takemitsu

niet zonder belang: Japanners genoten daar meer bewegingsvrijheid, zodat zijn vader jazzplaten kon beluisteren, en dat bleek voor de zoon een ‘trigger’.

Vijf

In *Mathis* was het getal drie structureel, in *Time* is dat vijf (go in het Japans). Een belangrijk getal in het boeddhisme: vijf Boeddha’s, vijf ledematen, vijf wijsheden – waaronder Compassie – vijf elementen, vijf kleuren. *Time* opent met een vijftonig motief door fluit solo: C B G A F; met een nazin van drie: G B As. Allemaal seconden en tertsen (2 + 3). Al snel wordt duidelijk dat het kopmotief een *idée fixe* is door het hele werk, in zeer verschillende sonore gedaanten.

Pas na deze inleiding van anderhalve minuut, komt het ‘concertino’ van vijf slagwerkers op – ‘ceremonieel’, wil de componist. Twee posteren zich links en rechts achter; drie vooraan opzij en in het midden (de ‘aanvoerder’, naast de dirigent). Elk staat voor een kleur – niet van de ‘Tibetaanse vlag’ zoals wel wordt beweerd, maar van gebedsvlaggen – volgens het idee van het Windpaard, een allegorie van de menselijke ziel. Takemitsu vraagt dat ze enkel een gekleurde zakdoek dragen in hun borstzakje. Elke kleur staat voor een element: blauw (water), geel (aarde), rood (vuur), groen (wind), en centraal de synthese wit – de hemel, maar hier eerder de genoemde Verlichting. Bij hun entree bespeelt elke slagwerker een paar crotalen – metalen plaatjes op toonhoogte; een klank als van lang vervlogen tijden, niet voor niets heten ze in het Frans ‘cymbales antiques’. De twee spelers aan de flanken vooraan zijn door vijfkleurige linten verbonden met hoog opgehangen ‘wind chimes’ (wind-buisklokken). De vier kleurige spelers houden elk ook een (Javaanse) *angklung* in petto, bamboekokers binnen een frame, die pas klinken voor het slotgebed.

Het is allemaal ‘wereldpercussie’ met een oorsprong van het Verre en Midden-Oosten tot de Caraïben (de *steel-drum of steelpan* van de aanvoerder).

Vanaf de opkomst van de slagwerkers zijn er elf in elkaar overvloeiende episodes met een titel die klein in de partituur wordt aangeduid. Eigenlijk zijn het er tien (2 x 5) met een epiloog: · A Breath of Air · Premonition · Plateau · Curved Horizon · The Wind Blows · Premonition · Mirage · Waving Wind Horse · The Promised Land · Life’s Joys and Sorrows · A Prayer.

In de *Waving Wind Horse*-episode zijn er twee slagwerkimprovisaties, kort en lang. Een curiosum in het instrumentarium is de barokke oboe d'amore bij de overgang van *The Promised Land* en *Life's Joys and Sorrows*.

Het ebt allemaal langzaam weg in de klokken en bassen. "Stilte is de moeder van de muziek", zei Takemitsu, "Of toch de grootmoeder".

Sylvester Beelaert

Biografieën

Suol Percussion

Suol Percussion is een eigentijds en vernieuwend slagwerkensemble bestaande uit jonge en gedreven musici. Het ensemble laat de luisteraar kennismaken met de veelzijdigheid van het slagwerk en zijn repertoire, door het creëren van unieke concerten en projecten. De stichting, opgericht in 2021, heeft als voornaamste doel het slagwerk te promoten onder jong publiek en de kennis van het slagwerk te verbreden onder jonge luisteraars.

Suol Philharmonic Orchestra

Het Suol Philharmonic Orchestra is een projectmatig symfonieorkest, opgezet door Suol Percussion en samengesteld uit jonge amateurmuzikanten en topmusici die studerende of afgestudeerd zijn aan verscheidene conservatoria door heel Nederland. Een orkest met zowel ervaring en kennis als jeugdige leergierigheid, de perfecte combinatie om van elkaar te leren en de muziek over te brengen op de zaal. Het orkest staat onder leiding van Joost Smeets.

Joost Smeets

Opgegroeid in het Limburgse stadje Thorn kreeg Joost Smeets zijn eerste muzikale scholing bij een van de twee gerenommeerde plaatselijke harmonie-orkesten. Na vier jaar trombone maakte hij de overstap naar tuba. Later studeerde hij aan de Musikhochschule Köln. Al ruim twintig jaar is hij tubaïst bij Phion en philharmonie zuidnederland. Als docent is hij verbonden aan het ArtEZ-conservatorium in Zwolle.

Daarnaast heeft Joost Smeets zich de afgelopen jaren steeds meer toegelegd op het dirigeren. Hij is prijswinnaar van meerdere internationale dirigenten-concoursen en leidde inmiddels vele orkesten in onder meer Nederland, België, Duitsland, Tsjechië, Polen, Rusland en de Verenigde Staten.

Dit concert wordt opgenomen door L1 voor uitzending op een nader te bepalen datum en tijd, zie musicasacramaastricht.nl.

musicasacramaastricht.nl

MUSICA SACRA MAASTRICHT IS EEN COPRODUCTIE VAN Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof Maastricht. Filmselectie door Lumière Cinema.

DIRECTEUR-BESTUURDER Brigitte van Eck, directeur Theater aan het Vrijthof Maastricht

PROGRAMMACOMMISSIE Jacques Giesen (voorzitter), Jos Leussink (adviseur), Sylvester Beelaert, Bas Geerts, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen, Susanne Vermeulen en Saskia Törnqvist
RAAD VAN TOEZICHT Klaartje Peters (voorzitter), Michel Cobben, Barbara de Heer en Bas Huysier

FESTIVALLEIDING & FONDSSENWERVING Erwin Roebroeks MARKETING & PUBLICITEIT Willemijn Doelman en Emmanuel Merkus PRODUCTIE Raf Meijers HOOFDREDACTIE Erwin Roebroeks REDACTIE Philip Leussink, Jacinta Wetzler en Sylvester Beelaert VORMGEVING Philip Leussink UITBALIE Flora Minis en Susan Meisen TECHNISCHE COÖRDINATIE Judith Buijnzeels en Frank Wijnands EXPOSITIEBEGELEIDING Peter Snellens FACILITAIR Nandi Nijsten FINANCIËN Jos Spauwen

MUSICA SACRA MAASTRICHT is lid van De Verenigde Podiumkunstenfestivals.

MUSICA SACRA MAASTRICHT wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Theater aan het Vrijthof, VSB Fonds, Fonds 21, Elisabeth Strouwen Fonds en Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof. Met dank aan de Vrienden van Musica Sacra Maastricht en alle (concert-)locaties en samenwerkingspartners. De activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door anonieme giften van particulieren.

MEDIAPARTNERS NPO Klassiek, NTR, KRO NCRV, L1, Dagblad de Limburger, RTV Maastricht.

STEUN HET FESTIVAL Voor een bijdrage vanaf € 40 geniet u als Vriend van Musica Sacra Maastricht vele voordelen. Zie voor meer informatie en aanmelding • musicasacramaastricht.nl/over-ons/steun-het-festival

STICHTING MUSICA SACRA

Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht

- info@musicasacramaastricht.nl
- musicasacramaastricht.nl
- facebook.com/MusicaSacraMaastricht

